

To cite this article: Yiğit Savaş, R., Özcan, U. (2023). Çağdaş Konut Mimarisinde Geleneksel Malzeme ve Yapım Tekniklerinin Balkon Üzerinden İncelenmesi. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 7(1), 27-48

Submitted: February 20, 2023

Accepted: April 04, 2023

ÇAĞDAŞ KONUT MİMARİSİNDE GELENEKSEL MALZEME VE YAPIM TEKNİKLERİNİN BALKON ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Ravzagül Yiğit Savaş¹

Uğur Özcan²

ÖZET

Mimarlığın çıkış noktası ve gelişmesindeki en önemli etken olan konutlar yüzyıllar boyunca çeşitli yapı elemanlarıyla geliştirilerek tasarlanmıştır. Kullanıcı ihtiyaçlarına, yöreye, iklime, coğrafyaya göre tasarlanan bu yapılar insanın hayatının uzunca bir kısmını geçirdiği mekanlardır. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile birlikte hem yapım teknikleri hem de yapı malzemeleri geleneksele göre büyük bir değişimden geçti. Fakat geçilen bu hızlı ve seri üretimler sonucu özellikle kullanılan malzeme bakımından şimdiki konutlarımız ile ilgili insanın hem sağlığını hem de yaşam kalitesini düşürdüğüne ulaşıp araştırmalarla desteklenmektedir. Bu çalışma kapsamında; geleneksel konut yapılarında kullanılan toplum sağlığına uygun olan malzemeler irdelenerek avantajlarına değinilecektir. Konutların iç mekan ile dış mekan arasındaki bağlantısını sağlayan mekanlar, balkon özelinde incelenerek geleneksel konutun oluşum, kullanım süreçlerinden çağdaş konuttaki kullanım şekillerine evrilmesi irdelenecektir. Sonuç bölümünde ise günümüz konutlarında önemini yitirmeye başlayan balkonun insanlık ve mimarlık için önemi tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğal Malzeme, Balkon, Mimarlıkta Çevreci Yaklaşım, Geleneksel Konut, Çağdaş Konut.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, ravzagul.yigitsavas@stu.fsm.edu.tr ORCID:0000-0003-3871-954X.

² Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, uozcan@fsm.edu.tr ORCID: 0000-0003-0002-4478.

EXAMINATION OF TRADITIONAL MATERIALS AND CONSTRUCTION TECHNIQUES IN CONTEMPORARY RESIDENTIAL ARCHITECTURE THROUGH BALCONIES

ABSTRACT

The design and construction of houses has played a crucial role in the development of architecture over the years. These structures, which are tailored to the needs of the occupants, local region, climate, and geography, serve as the primary dwelling for people for a significant portion of their lives. With the emergence of new technologies, both the techniques and materials used in the construction of houses have undergone significant changes. However, recent studies have suggested that the materials used in modern houses are detrimental to both human health and quality of life. This paper aims to investigate the use of materials in traditional houses that prioritize public health, as well as the transformation of balconies - which provide a connection between the interior and exterior of houses - from their use in traditional housing to their current implementation in contemporary housing. Finally, the importance of balconies, which are increasingly absent in modern houses, will be explored in relation to both human well-being and architecture.

Keywords: Natural Material, Balcony, Environmental Approach in Architecture, Traditional Housing, Contemporary Housing.

GİRİŞ: KONUT

İnsanlığın varoluşundan beri barınma temel ihtiyaçlardan birisi halindedir. İnsanın fizyolojik ihtiyaçları karşılandıktan sonra barınma ve güvenlik ihtiyacı ile mimarlık kavramı oluşmaya başlamıştır. Barınma ihtiyacı ile birlikte mimarlığın tarihsel serüveninin yapıtaşı olan "konut" yapıları; en basit haliyle mağaralar ile birlikte başlayıp, günümüzde oldukça kompleks fakat olan ülkeler için hala büyük bir sorun halindedir.

Konut meselesi her toplum için şüphesiz bir önem taşımaktadır. İnsanlar fiziksel, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının çoğunu güvenli hissettikleri ortamlarda yani evlerinde karşılamak isterler. Kuban (2018)'a göre; konutlar geçmiş toplumların kalplerinin attığı ortamlardır. İslam toplumunun kalbi evlerde, yani kadının olduğu yerde atar. Toplumların dini ve sosyo-kültürel yaşantıları yaşadıkları çevreye ve dolayısıyla evlerine de sirayet etmiştir. Hatta zaman zaman çevreyi fiziki olarak şekillendiren olguların başında sosyal anlamda dini ve kültürel kurallar gelmektedir.

Cansever (1996)'e göre "Mimari, insanın çevresini biçimlendirme çabalarının ürünüdür." İnsan eliyle biçimlenmiş çevrelerde dönemin insanına dair birden fazla yargıya sadece yaptığı yapılara bakarak ulaşmak mümkündür. Geçmiş dönemlerde konut ihtiyacı, günümüzdeki gibi seri bir üretimle topluca karşılanmaktan ziyade oluşan her ailenin ihtiyacına göre ya mevcut eve ekleme ile ya da yeni bir konut inşa edilerek karşılanırdı. Evin büyüklüğü, oda sayısı, mekan kurusu, yönelimi, kullanılan malzemeler gibi özelliklerine bakarak ailenin yaşamıyla ilgili ekonomik, sosyal ve kültürel özellikler tespit edilebilir niteliktedir. "Şehrin ilk yapıtaşı olan ev, insanın barınma zaruretinin bir ürünü, aynı zamanda ailenin yaşam çevresi ve insandan insana ilişkilerin ve aileler arasındaki ilişkilerin oluşması yolundaki gelişmenin de ilk aşamasıdır." (Cansever, 1996). Kentler, evlerden ve o evlerin ihtiyacı ile şekillenen sosyal yapılardan oluşmaktadır. Bir ailenin özelliklerini yaşadığı eve bakarak tahminde bulunabiliyorsak bir toplumun özelliklerini de yaşadığı kentlere bakarak bulabiliriz. Kentlerden de toplumun ekonomik, sosyo-kültürel, dini özelliklerini okuyabiliriz.

GELENEKSEL VE ÇAĞDAŞ KONUT İNCELEMESİ

1. Türk Evinin Fiziksel ve Kültürel Açından Oluşum Süreci

Kuban, İstanbuldaki konut mimarisi ile ilgili yapı özelliklerini, yazılı belge olarak, Fatih Sultan Mehmet Han'ın Ayasofya Vakfiyesinde tarafından vakfedilen yapılar üstünden okuyabildiğimizi belirtmektedir. Evlerin çoğu *beyt-i süfli* denilen tek katlı evlerdir. İki katlı evler bir giriş katı bir de üst kattan (*beyt-i ulvi*) oluşmaktadırlar. Sultanın bile kentte üç katlı bir eve sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Evlerin çoğu dizidir. Bazıları duvarlarla çevrilmiştir. Evlerin çatılarında *gurfe* adı verilen balkonları vardır (Kuban, 2018).

Cengiz Bektaş (1996), Türk Evi'ni oluşturan ilkeleri 10 başlık altında toplamıştır:

- Yaşama, doğaya, çevre koşullarına uygunluk
- İklim, güneşe göre çözüm
- Gerçeklik, akılcılık
- İçten dışa çözüm
- İç-dış uyumu
- Tutumsallık
- Kolaylık
- İnsan ölçülerine uygunluk
- Esneklik

- Gereçlerin en yakından seçilmesi, böylece çevreye uyum da sağlanmış oluyor.

Türk Evini oluşturan bu ilkeler incelendiğinde evin oluşumu sadece fiziki şartlara bağlı değildir aynı zamanda hane halkının aile ve sosyo-kültürel yaşantısına da bağlıdır. Örneğin; evin esnekliği hane içinde evlenecek, haneye katılacak ya da haneden eksilecek bir birey olması halinde eve ekleme veya bölme işlemlerinin yapılması hususunda yapı tasarımında bir esneklik beklenir.

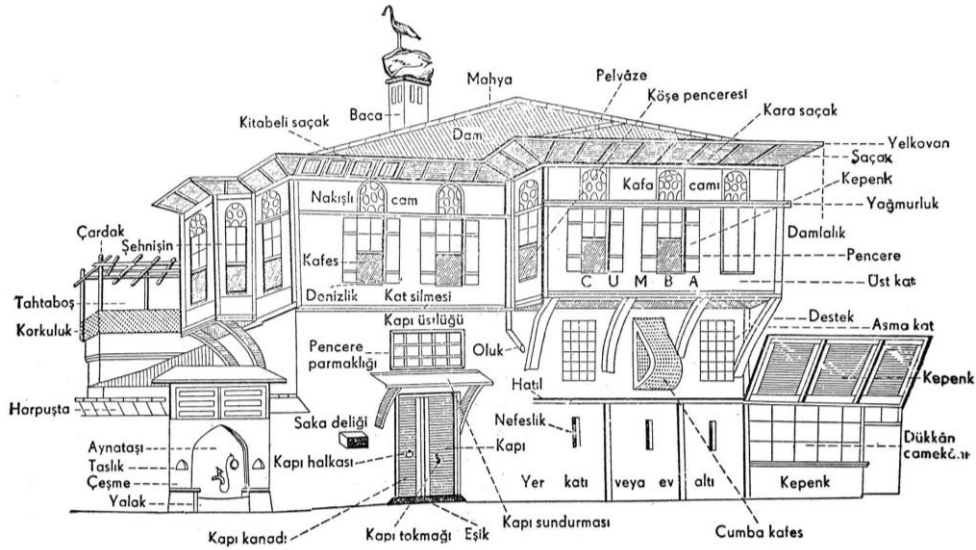
Türk evlerinin içe dönük bir mekan kurgusuna sahip olması, bilinçaltında yer alan dışın kontrol edilemez ve için savunulması gereken mahrem alan gibi görünmesi ile bağdaştırılabilir. Türk evinin mekansal kurgusunun ve içe dönüklüğünün toplumun yaşantısı ile güçlü bir bağı vardır. İslami aile yaşantısında ev, mahrem alandır. Zemin kat pencerelerinin küçük veya kafeslerle çevrilerek ev için görünürlüğü engellenmesi mahremiyetin toplum için önemini göstermektedir. Kuban (2018), Türk Evi'nin mekan işlevinin gelişimini kadının aile ve toplumdaki yerine bağlamaktadır. Dışarıyı erkeğe ev ise kadına aittir. İslam öğretilerinin getirdiği bu durum evlerin işleyiş düzenini de kadınlara göre yapılması ile sonuçlanmıştır. Ev hayatında günlük işleri yapan kişi kadın olduğundan dolayı kadının günlük yaşamındaki evdeki işleyişine göre mekansal organizasyon kurulmuştur. Evin çalışma alanları ev merkezine açılır. Zemin kat sokağa kapalı şekilde tasarlanarak evin yabancı girişi kontrol altına alınmıştır. Ev aile için yaşamın kalesi durumundadır.

2. Türk Evinin Dış Mekanla Bağlantı Unsurları

Türk evlerinde ne kadar iç işleyiş ve yaşantılardan ötürü içe dönük tasarımı ile bilinse de Türk evleri, dışarıyı ile oldukça uyum sağlayan yapılardır. Kuban (2018), evin iç mekanları, biçimsel ve mekansal olarak canlıdır: Işık ve devinimle dolu, kadının kapalı yaşamını yaşanır kılan fiziksel bir ortam oluştururlar, ifadesini kullanmıştır.

Geleneksel Türk Evi'nde dış kontrol edilemez çevre olarak görülmektedir. Türk evinin mekansal oluşumunda kültür, inançlar, toplum yaşantısı oldukça etkili olmuştur ve zaman içinde mekan kurgularını değiştirmiştir. İçe yönelik oluşan bu biçimlenme zamanla dış mekan ile ilişki kurma ihtiyacından dolayı değişiklik göstermeye başlamıştır. Dış mekan ile ilk olarak pencereler vasıtasıyla ilişki kurulmakta idi fakat güvenlik ve mahremiyetin sağlanabilmesi için alt kat pencereleri küçük tutulmuştur. Üst kat pencereleri ise yapının havalandırmasını ve gün ışığı ihtiyacını sağlamak için ve var ise manzaradan yararlanabilmek için oldukça büyük tutulmuştur. Güvenlik ve mahremiyet endişesi için pencerelerin ahşap

veya metal kafeslerle beraber kullanıldığı görülmüştür. Alt katta dışarı ile olan bağlantı yeterli olmadığı için üst katlarda çıkmalara yapılarak dış mekân ile kontrollü bir ilişki sağlanmıştır. Ayrıca üst kat pencere sayılarının da arttığını gözlemlemekteyiz. Türk evinin en bilindik özelliklerinden biri olan çıkmalara görünüşün vazgeçilmez öğelerinden birini oluşturmaktadır. İçeride dönük bir mekansal kurguya sahip olan Türk evinin bu dış mekâna doğru uzanan elemanları ile iç-dış ilişkisi sağlanmaya çalışılmıştır. Kültürün, geleneğin, yaşantının etkilediği bu mekansal kurgu hem güvenlik hem mahremiyet açısından kullanıcının tercihleri ile kısmen veya kontrollü de olsa dış mekân ile iç mekânın ilişkisi oluşmuştur (Özel, 2019).

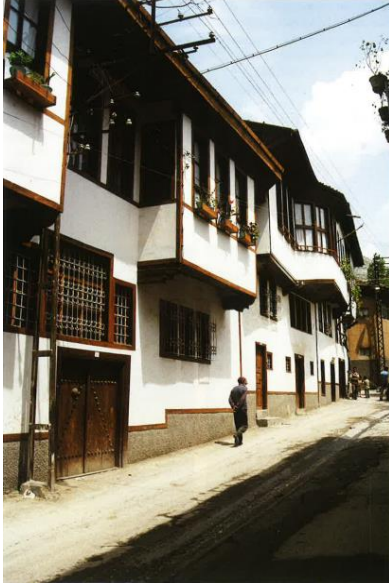

Şekil 1. Celal Esad Arseven'e ait Türk Evinin yapı elemanlarını açıklayan bir çizim. (Şenyurt, 2018)

Türk evinin dışarı ile bağlantısı, pencereler dışında karakteristik hale gelmiş yapı elemanları ile de sağlanmaktadır. Çizimde gördüğümüz cumba, şahnişin, tahtabos gibi mekânlar ile evin dışarı ile bağlantısı sağlanmaktadır. Aynı zamanda çizimde olmayan cihannüma ve Osmanlı Devletinin son dönem yapılarında görülmeye başlanan balkon da bu yapılar arasında sayılabilir.

Evlerin sokak ile bağlantısı üst katta bulunan çıkmalara da sağlanmaktadır. Hasol (1975)'un cumba için tanımı: Eski Türk evlerinde çoğu kafesli çıkma. Cumba diye bildiğimiz bu çıkmalardaki pencereler aracılığıyla ev halkının sokak hakimiyetini arttırarak dışarı ile bağlantısı sağlanmıştır. Cumbalar Türk evlerinin belki de en ayırıcı özelliğiydi. Tarih boyunca da cumba gibi yapıdaki çıkmalara oldukça kullanılmıştır. Kuban (2018), 1660 yılında İstanbul kentinin büyük bir

bölümünü yok eden yangından sonra Divan, ahşap yapıların yapılmasını yasaklamıştır. Bu da o sırada yapıların büyük kısmının ahşap olduğunu göstermektedir. Büyük saçak ve cumbaların yaygın bir şekilde kullanıldığını açıklamıştır.

Şekil 2. Payandalı Çıkma (Bektaş, 1996)

Şekil 3. Tokat (Bektaş, 1996)

“Çıkmaların yapılma nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür; alt katta yer alan günün büyük kısmının geçtiği veya misafirin ağırlandığı oturma alanlarının soğuk, rutubet, iklim koşulları (kar yağışı gibi), güvenlik, görünmeden veya kontrollü olarak dış çevre ile ilişki kurabilme gibi nedenler ile ikinci kata yerleşmesidir. Böylece, oda içindeki en etkili oturma ögesi olan sedir, tümüyle dışarı taşmıştır.” (Küçükerman, 1973).

Türk Evinin son dönemlerine yakın bir zaman diliminde karşımıza çıkan bir diğer yapı elemanı da balkondur. “Balkon” Latince’den gelen bir terimdir. “Balcone” büyük bir pencere olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde ise bir binanın duvarlarından uzanan, yükseltilmiş bir platformdur (Erdoğan ve Seli, 2019).

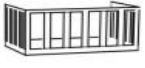
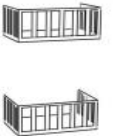

Şekil 4. Mudurnu'dan balkonlu ev örnekleri (Yiğit Savaş, 2022)

Türk evlerinde genel olarak içe dönük bir yaşam mevcuttu. Sosyal yapının değişimi ile birlikte evlerde de dışa dönük tasarımlar oluşmaya başlamıştı. Evlerdeki iç-dış mekan geçirgenliği genelde cumbalar ile sağlanmaktaydı fakat Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan bu değişim cumbadan balkona doğru bir evrilme süreci yaşatmıştır. Cumba tamamen terk edilmemiş olup, balkonlar genellikle cumba ile birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Balkonlar yapıda konumlanması bakımından yatay ve dikey konumlamalarla çeşitli kombinasyonlar elde edilmiştir. Düşeyde, bir bağlantıya bağlanmadan tek balkon olarak görülebileceğimiz gibi, diğer bir balkonla, cumbayla veya saçak ile birlikte de görülebilir. Yatay aksta cephede boylu boyunca devamlılık gösteren tek balkon veya başka bir balkon ya da cumbayla çeşitli kombinasyonlar ile tasarlanan balkonlar da bulunmaktadır (Yağcı, 2019).

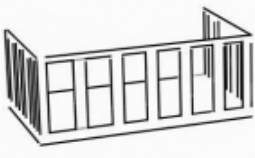

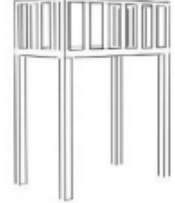
	Tek Geniş Bant	Aynı Yatay Eksende Birden Fazla Balkon	Balkon ile Kütle Kombinasyonu (Genellikle Cumba)
Kütle ile kombinasyon			

Şekil 5. Cephe üzerinde dikey düzlemde balkonların yerleşimi (Yağcı, 2019).

	TEK BALKON	BALKON ÜZERİ BALKON	CUMBA ÜZERİ BALKON
Üst bölümle bağlantısı olmayan			
Katlararası bağlantı			
Saçakla bağlantı			

Şekil 6. Cephe üzerinde yatay düzlemde balkonların yerleşimi (Yağcı, 2019).

Yağcı, son dönem osmanlı konutlarında kullanılan balkonları taşıyıcı sistemine ve taban alan şekillerine göre de kategorilere ayırmıştır. Balkon ve cumbalar, strüktür sistemine göre sınıflandırıldığında üç ana başlığı vardır: Konsol, eli böğründe ile desteklenmiş ya da düşey sütunlar yani ayaklar üzerine oturtulan elemanlar bulunmaktadır (Yağcı, 2019).

Konsol	Elböğründe	Ayaklı

Şekil 7. Taşıyıcı sistemine göre balkonlar (Yağcı, 2019).

Paralel dörtgen	Yamuk	Eğrisel form	Dörtgenlerin birleşimi

Şekil 8. Taban alanına göre balkonlar (Yağcı, 2019).

Türk Evinde balkon kullanımı Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde daha çok artmıştır. Türk evlerinin içe dönük mekan kurgusu zaman içinde toplumsal yaşantının ve kullanıcı isteklerinin değişmesiyle evlerin dış mekan ile ilişkileri artırılmak istenmiştir. Cumbalarla sağlanan bu dış mekana uzanan ögeler zamanla ya balkona dönmüştür ya da balkon ile birlikte kullanılmıştır. Sosyalleşme ve dış çevre ile etkileşimi arttırmak amacıyla balkon ögesi, taşıyıcı sistemine göre, cephedeki konumlanmasına ve taban şekillerine göre farklılıklar göstermektedir.

3. Geleneksel ve Çağdaş Konutta Malzeme Kullanımı

Türk evleri oluşurken seçilen malzemeler genellikle yöreye uygun ve kolay ulaşılabilir olan malzemelerdi. Yörede mevcut olan malzemeler tespit edilerek uygun olan seçilip yapı inşa edilmekteydi. Göğebakan (2015), Mezopotamya dediğimiz bölgede kerpicin, yağışlı ve ormanlık alanlarda ahşabın ya da Güneydoğu Anadolu'da taşın tercih edilmesi tamamen bölgede bulunan malzemelerle ilgili olduğunu belirtmektedir. Bu da farklı bölgelerde farklı malzemelerin karşımıza çıkabileceğini göstermektedir. Ülkemizde bölgelere göre yapılarda kullanılan malzemeler şu şekildedir:

- Marmara ve Karadeniz Bölgesi-Ahşap
- Doğu ve Güneydoğu Bölgesi-Taş
- Orta Anadolu-Kerpiç
- Ege, Akdeniz-Ahşap ve Taş

Bektaş (1996), Türkiyenin iklim haritasında 3 ana iklimin görüldüğünü belirtiyor. İlk olarak, yazları çok sıcak ve kışları çok soğuk olan çölümsü iklim diyerek Güneydoğu Anadolu bölgesinin ikliminden bahsetmektedir. Buralarda kalın duvarlı, küçük pencere ve avlulu ev çözümü gerektiğini belirtmektedir. İkinci olarak sert yayla iklimi diye adlandırdığı bitki örtüsünden yoksul, ortalama yıllık yağışı ancak 250 mm'yi bulan İç Anadolu Bölgesi iklimi. Üçüncü olarak ise ilkbahar, sonbahar, kış mevsimleri yağışlı geçen nemli, yumuşak, deniz iklimi olarak adlandırdığı tüm Anadolu kıyıları ve Batı Anadolu ikliminden bahsetmiştir. Yağış haritası ile birlikte aslında yeşil örtü haritasını da belirtmiş oluyor. Yeşil örtü demek ağaç demek; yapı malzemesi olarak ahşabın kullanılabilmesi demektir. Yağış almayan bölgelerde ise varsa taş fakat taş malzemeye ulaşılabilirse toprak (kerpiç) kullanıldığını söylemektedir.

Geleneksel yapılarda malzemeler, yapı kimliğini oluşturan temel bileşenlerden biriydi. Malzemenin yöreye uygunluğu, ulaşılabilirliği, dayanımı gibi özellikleri ile bulunduğu bölgelere ait kimliği yapı üzerinden okuyabilme şansımız vardı. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile birlikte malzemeye ulaşım ve kaynakların

artması gibi durumlar sektör için kolaylık oluştururken yapılardaki kimlik kavramını okumamızı zorlaştırmaktadır. Bu kimliksizleşmenin önüne geçebilmek için günümüzde yerel malzemeler teknoloji kullanılarak farklı şekillerde kullanılabilir. Hem kimlik kavramının önemi için hem de ekolojik ve sürdürülebilir tasarımlar oluşturmak için geleneksel malzemelerin çağdaş konutlarda kullanıldığı örnekler karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde hızlı nüfus artışı ve yapıların betonarme ile seri üretime geçilmesi ile çevre sağlığı oldukça zarar görmüş durumdadır. Bu durum mimarları tasarımlarında ekolojik ve sürdürülebilir arayışlara doğru itmektedir. Sağlıklı ve konforlu evler inşa edebilmenin yollarından biri doğal malzemelerle üretilen konutlardır. Toprak, taş, ahşap ve hatta sıkıştırılmış saman gibi malzemeler doğal malzemeler olarak kullanılmakta ve hem sağlık hem de estetik anlamında çok daha olumlu etkileri barındırmaktadır. Doğal malzemeler hava alan yapıları nedeniyle aynı zamanda güçlü bir yalıtım malzemeleridir. Her bölgenin iklim ve coğrafi şekillerine göre yöreye uygun bir şekilde inşa edilir ise oldukça da sağlam yapılar elde edilmektedir.

Yapı malzemelerinin sürdürülebilirlik açısından çevre dostu olup olmadığına karar verebilmemiz için malzemenin tüm ömrü boyunca gerçekleştireceği çevresel etkiler incelenmelidir. Bir malzemenin ömür sürecindeki çevresel etkilerinin evreleri üretim, kullanım, bakım-onarım ve yok etme olarak üç ana başlıkta incelenmektedir. Üretim aşamasında; malzemenin kaynağından çıkarılması, taşınması, sanayi ürününe dönüşmesi, şantiyeye taşınması ve şantiyede montajları sırasında belli bir enerji tüketilmekte ve çevresel kirliliğe sebep olmaktadır. Bu nedenle yerele uygun malzeme seçimi taşıma ve kaynaktan çıkarılma aşamasında enerji tüketimini azaltabilecek bir durumdur. Kullanım evresinde ise malzeme yapı ile bütünleşip kullanıcı ile etkileşime geçmeye başlamaktadır. İçeriğinde kimyasal barındıran bazı malzemeler kullanım esnasında sürekli maruz kaldığı takdirde sağlık açısından tehdit oluşturabilecek emisyonlar yaymaktadır. Özellikle malzemenin işlenme anında kullanılan kimyasallarda bu gibi zararlı etkilere sahip bileşimlerin kullanımını azaltılmalıdır. Ayrıca malzemenin kullanım süresi boyunca kullanıcı açısından bakımı ve temizliği de kolay olmalıdır. Malzemeler belli bir kullanım sürecinden sonra yıpranmaktadır. Bu aşamada malzemeler imkan varsa onarılabilir veya ömrünü tamamlamış ise bir atık haline dönüşebilir. Bu noktada atık haline gelen malzemeler eğer geri dönüştürülebilir malzeme değil ise çevreye ciddi zararlar oluşturabilecek düzeyde olabilirler. Geri dönüştürülebilir veya tekrar kullanılabilir olan malzemelerin önemi bu durum-

da oldukça artmaktadır. (Canan, 2003)

Küresel çapta en çok kullanılan geleneksel malzemeler toprak, ahşap ve taştan üretilen malzemelerdir. Toprak malzemeler kırsal bölgelerde daha çok kullanılmakta olup ilk olarak kerpiç haliyle karşımıza çıkmaktadır. Toprağın şekillendirilip yüksek sıcaklıklarda pişirilmesiyle de günümüz kırsal bölgelerinde de hala kullanılan tuğla oluşmaktadır. Kerpiç ve tuğla kolay ulaşılabilir ham maddeye sahip olması, yerin kimliğine uyması, ekonomik olması ve ısı dengesini sağlayabilmesi sebebiyle tercih edilmektedir. Günümüzün modern mimarisinde ise özellikle ekolojik ve sürdürülebilir müstakil yapılarda karşımıza çıkabilmektedir.

Doğal bir malzeme olan ağacın işlenmesiyle ahşap malzeme elde edilmektedir. Ahşap geri dönüştürülebilir biyolojik bir malzemedir ve uzun ömürlüdür. Fakat nem tutabilme özelliği nedeniyle kullanımından önce yeterli miktarda kurutulduğundan emin olunmalıdır. Oldukça çeşitli ve kendilerine özgü farklı özelliklere sahip olan ahşap türleri hem geleneksel hem de günümüz mimarisinde tercih edilen yapı malzemelerinden birisidir (Canan, 2003).

Bir başka doğal yapı malzemesi olan taş, karşımıza çeşitli kullanım alanlarında çıkmaktadır. Erbaş (2018), taşın kullanım alanlarını temel olarak taşıyıcı malzeme, kaplama malzemesi, süsleme malzemesi ve agrega olarak sınıflandırmıştır. Kullanım alanlarının çokluğu ve dayanıklılık açısından incelendiğinde taş hem ülkemizde hem de dünyada geleneksel mimaride oldukça fazla kullanılmıştır. Fakat günümüzde taşın doğadan çıkarılarak işlenmesi halinde endüstriyel olarak üretilen doğal olmayan taşlardan daha maliyetli bir durum oluşmaktadır. (Erbaş, 2018) Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle ve hızlı bir üretimin talep edilmesi nedeniyle doğal taş kullanımı örnekleri olsa dahi yaygın şekilde karşımıza çıkmamaktadır. Bu nedenle organik malzemedен ziyade bu malzemenin taklitleri endüstri ortamlarında üretilerek kullanılmıştır. Yapı kimliğine uygun olmayan ve kullanıcının mekansal algısını bozan bu kullanımlar fazlasıyla artmıştır.

Doğanın bize sunduğu bu organik malzeme türleri kendi içinde çok fazla çeşite sahiptir. Kullanım amaçları ve yerleri değişiklik göstermektedir. Fakat ulaşılabilirliği ve bölgesel şartlara uyum kabiliyeti nedeniyle yerel malzemeler geçmişten günümüze kadar ulaşmış ve kullanılmışlardır (Fettahoğlu, Yalçınkaya, 2021).

4. Çağdaş Konutta Balkon İncelemesi

Sanayileşme, kırsaldan kente göç ve hızlı nüfus artışlarının sonucu ile dünyanın birçok yerinde konut kavramı değişmiştir. Bu sosyal ve ekonomik değişimler

zorunlu olarak apartman diye adlandırdığımız konut yapılarını doğurmuştur. Apartman konutlarının mekansal organizasyonu içe dönük bir yapıdadır ve bu konutların dış mekan ile bağlantısı sadece balkonlar aracılığı ile yapılabilmektedir.

Geleneksel konutta köşk, eyvan, sofa gibi mekanlar mevcuttu fakat günümüzde bu açık alanla etkileşimde olan mekanlar işlevlerini kaybederek yerlerini, günümüz konutlarındaki balkonlara bırakmıştır (Çetin, 2003). Balkonlar, günümüz konutlarında yarı-açık olarak adlandırabileceğimiz neredeyse tek mekandır. Hem apartmanlarda hem de müstakil konutlarda yapının doluluk boşluk dengesini kurmak amacıyla estetik ve işlevsel bir unsur olarak kullanılmaktadır. Balkonlar, konut yapılarının dış cephelerinde estetik bir öge olarak da kullanılmaktadır. Çetin (2003)'e göre balkonlar farklı dönemler içinde etkili olan akım ve üsluplardan etkilenmişlerdir. Örneğin 19.yüzyılın başlarında görülmeye başlanan apartman yapılarının balkonlarında bezemelerle süsleme yapıldığını görmekteyiz. Zamanla modernizmin etkisiyle bina cepheleri daha rasyonel biçimlerde tasarlanmıştır fakat balkonlar süslemesiz de olsa yapılar için estetik değer olma özelliğini korumuştur.

Şekil 9. Mısır Apartmanı (Önemci, 2021) [2].Dönemin art nouveau akımının etkili olduğu bir tasarımdır.

Şekil 10. Ceylan Apartmanı. [3] Modernizm akımının etkisinde bir tasarıma sahiptir.

Erbay (2021), “Mimari Bir Öğe Olarak Balkon” adlı makalesinde, balkonu işlevlerine göre 8 başlık altında toplamıştır. Konutlarda balkonun kullanım şekli ise beş başlıkta söz edilmektedir:

1. İç-Dış Arası Geçirgenlik İşlevi: İçin dış ile bağlantı kurma işlevi olarak geçer.
2. Dış Mekana Özgü Aktiviteleri Yerine Getirme İşlevi: Balkonlar, genellikle dış mekânlarda yapılan aktivitelerin bir kısmını burada yapma işlevini yerine getirebilirler. Bu amaçla bitki yetiştirmek, güneşlenmek (D vitamini ihtiyacı), evcil hayvan beslemek, kışlık sebze kurutmak ve erzak hazırlamak, çocuklar için oyun oynamak gibi eylemler için kullanılabilir. Ancak bu tavır günümüzde modern yaşam içinde de farklı anlamlar içerecek devam etmektedir. Burada kullanıcı alışkanlıklarının yanı sıra özlem duyduğu aktiviteler için kullanım söz konusu olmaktadır.
4. Sosyal İşlevi: Balkonlar sokak ve çevresiyle etkileşim ve iletişim kurabilmek amacı ile de kullanılabilir. Bu doğrultuda komşularla iletişime geçme, dışarıda oynayan çocuğa seslenme, yoldan geçen bir tanıdık ile konuşma, sokaktan geçenleri ya da sokakta olan olayları izleme gibi eylemler görülebilir
5. Fiziksel Çevre Kontrolü İşlevi: Işığın mekâna gelişi, akustik kontrolü, dış sesleri ve gürültüyü engellemesi, yapıda olası çıkacak olan yangına karşı

davranışı, hava sirkülasyonu, güneş kontrolü, ısı kontrolü, nem ve yağmur kontrolü gibi işlevleri vardır.

6. Ek Mekan İşlevi: Özellikle etrafı camla kapatıldığında bir yemek ya da oturma odası, mutfağın uzantısı olarak yemek pişirme alanı, çamaşırların asıldığı, ütülerin yapıldığı bir çamaşır odası gibi ek bir alan kazandırabilir. Cephe görüntüsünü bazen bozan bu uygulamalar görüntü kirliliğine yol açsa da görülebilmektedir.

Günümüz konut yapılarında balkonların kullanım amacı, işlevi ve yerleşim bakımından estetik durumu irdelenmiştir. Aşağıdaki örneklerde bu incelemeler mevcuttur.

4.1 Komers Evi

Komers Evi, Mimar İhsan Bilgin tarafından Ayşe Komers için tasarlanan bir müstakil konut projesidir. Çanakkale ili Ayvacık ilçesi Behramkale köyü sınırları içerisindeki Yeşil Liman'da inşa edilmiştir. Proje ve inşaatın başlangıç yılı 1996 yılıdır bitiş ise 1999 yılına tekabül etmektedir.

Şekil 11. Komers evi cephe görünüşü. [1]

Yapıda taş ve ahşap malzemeler kullanılarak yöre mimarisinin yerel kimliğine uygun tasarım yapma çabası görülmektedir. Balkon, yapıda göze çarpan hem estetik hem de işlevsel olarak kullanılması amaçlanan bir unsur olarak anlaşılmaktadır. Yapının üst katında yer alan, dikdörtgen taban alanlı, yatay düzlemde yerleşmiş, cephede tek bant şeklinde ve kütle ile bir kombinasyon durumunda olan balkon, yapıdaki yarı-açık olarak kullanılan tek mekan gibi görülmektedir. Strüktürü ahşap dikmelerle oluşturularak ahşap saçak ile bağlantısı sağlanmıştır. Balkonun, yapının cephe bütünlüğüne ve estetik yapısına katkıda bulunduğu görülmektedir.

Şekil 12. Komers evi balkonun içinden fotoğraf. [1]

Tasarımdaki balkon işlevsel olarak yaşam alanı olarak kullanılmaya uygun ebatlarda tasarlanmıştır. İç dış arasındaki geçirgenliği sağlamıştır. Dış mekana özgü aktiviteleri yerine getirebilecek alan oluşturulmuştur. Saçak olarak sıralı ahşap elemanlar kullanılarak ışığın dengeli olarak iç mekana alınması sağlanmıştır. Çağdaş konutta balkonun karşılaması beklenen birçok işlevine cevap veren bir tasarımın olduğu görülmektedir.

4.2 Sapanca Yedievler

Sapanca Yedievler, Sapanca gölüne bakan bir yamaçta yedi adet evden oluşan bir konut projesidir. Mimar Atilla Yücel'in önderliğindeki Mimarlık Araştırmaları Stüdyosu tarafından tasarlanan projenin inşaatı 2000 yılında bitmiştir. Proje tasarımıyla, Ulusal Mimarlık Ödülleri'nde 2002 yapı başarı ödülünü kazanmıştır. Farklı tipolojileri bünyesinde barındıran ve farklı kullanıcılara yönelik tasarlanan, oturduğu arazinin özelliklerine göre yapılmış her biri ayrı tasarlanmış konut yerleşmesidir.

Şekil 13. Sapanca Yedievler genel bakış. [3]

Tasarımda balkonlar, tip planlardaki oluşumlardan ziyade her yapının yönelimi, eğimli arazideki konumu, manzaraya bakışı ve plan tipolojilerindeki farklılıklar gibi etkenlere bağlı olarak gelişmiştir. Yapı ünitesinde kimlik olarak yerel bir kimlik arayışı fark edilip her yapı özelinde düşünülerek çevreye ve konumuna uygun tasarım yapma çabası görülmektedir.

Şekil 14. Sapanca Yedievlerden seçilmiş bir konut. [3]

Şekil 14’te gördüğümüz yapıda oluşturulan balkonların farklı işlevlere sahip olduğunu cepheden okuyabilmekteyiz. Zemin katta, arazideki eğimden dolayı açığa çıkan bodrum kattan iki ayak yükselerek yapıya ait bahçeye yönelen, katlar arası bağlantı görevi taşıyan dikdörtgen tabanlı bir balkon oluşturulmuştur. Onun üstünde ise manzaraya doğru yönelen bir cumba şeklinde kapalı çıkma mevcuttur. Manzaraya yönelen cephedeki balkon kullanımı; cephedeki dolu boş oranları, bahçede balkonun oluşturduğu gölgelik alan ve iki sütun üstünde yükselen çıkma şekli ile yapıya estetik ve işlevsellik olarak büyük katkıda bulunmuştur. Sağ yan cephede ise strüktür olarak cumba üzerine kurulmuş ve saçakla bağlantısı iki sütun ile birlikte sağlanmış bir balkon ve hemen yanında bir Fransız balkon mevcuttur. Balkonun ışık alışı açıldığı mekana ciddi bir ışık kaynağı olmaktadır. Ayrıca manzaraya yönelen cephe ile birlikte sağ yan cephe dolu-boş oranları yönünden balkonlarla ve çıkmalarla oluşturulan cephe bütünlüğü oldukça estetik görülmektedir. Sapanca Yedievler’de tasarlanan balkonların her biri ayrı işlevlere hitap ederek yaşamın içinde olarak kullanıcı ihtiyaçlarına hitap eden hem işlevsel hem de estetik bir öge olarak kullanılmıştır. Geleneksel konutlardaki balkonların kullanım şeklinin çağdaş konutlardaki tezahürlerine yönelik görülebilecek örnek bir tasarımdır.

4.3 Bodrum Küdür Yaz Evi

Bodrum Küdür Yaz Evi, 2005 yılında Kenan Özcan Tasarım Stüdyosu tarafından tasarlanan bir konut projesidir. Yapının kullanılan malzemeler ve yapım teknikleri ile yerel kimliğe uygun ve kullanıcıya özel tasarlandığı görülmektedir. Geleneksel unsurlara birçok atıfta bulunan yapıda incelenebilecek oldukça fazla öge bulunmaktadır.

Şekil 15. Yaz Evi genel görüntüsü. [4]

Yapıda yöre malzemesi olan taş malzeme ön plandadır ve yapıyı destekleyici estetik ve işlevsel olan yardımcı öğelerde ahşap kullanımı ön plana çıkmaktadır. Genel itibariyle balkonlar, çıkmalar, saçaklar, pencere boyutları, yarı açık mekanların konumu ile yapıda dolu boş oranları bakımından bir bütünlük sağlanmaktadır.

Şekil 16. Yaz Evi balkon görüntüleri. [4]

Yapı ana girişinin üstüne yapılan çıkma ile bütünlük sağlayan ve saçakla bağlanan bir balkon yapılarak yapı girişi vurgulanmıştır. Üst kat mekanlarda adeta mekanın akciğeri görevini gören ufak balkonlar oluşturulmuştur. Kullanıcılara ait olduğu anlaşılan bu özel odalarda her kullanıcıya ait dışarı ile bağlantı kurabileceği balkonlar, geleneksel Türk Evlerinde kullanılan eli böğründeler ile taşınarak üstlerindeki zarif ahşap saçaklarla bağlanmışlardır.

Şekil 17. Yaz Evi balkon görüntüleri. [4]

Yapıya ait açık alanlar arası geçiş, zeminde yarı açık bir mekanla sağlanıp mekanın üstü teras olarak bırakılmıştır, balkonlardaki süslemelerle terasta da kullanılmıştır. İki modülden oluşan yapının çatıları arasındaki geçiş ise yine balkon süslemeleri ile oluşturulmuş ahşap bir köprü ile sağlanmaktadır. Bazı mekanlarda ise aynı süslemeler kullanılarak payanda ile desteklenen fransız balkonlar oluşturulmuştur.

Yaz Evindeki bir diğer göze çarpan önemli öge ise yapının çatısına konumlanan, üstü kubbeli ve işlemeli bir saçakla örtülen, yanları balkonlardaki süslemelerin kullanıldığı korkuluklarla çevrilen, alt katındaki pencereye güneşlik görevi gören ve kubbedeki işlemlerin kullanıldığı ahşap bir iskelete bağlanan tahtaboştur. Çatıyı da yaşam alanına dahil eden, dış mekanda yapılabilecek aktivitelerin ve sosyal faaliyetlerin yapılabileceği hem işlevsel hem de oldukça estetik bir unsur halindedir. Yapı bir bütün olarak ele alındığında ise balkon gibi yarı açık mekanların tasarımı, yapıda tamamlayıcı bir görev görüp işlevsel ve estetik ihtiyaçlara cevap olmuşturlardır.

SONUÇ

Geleneksel konutlar mekansal kurgu olarak ne kadar içe dönük olsa da evlerin her daim dışarı ile bir bağlantı aracı olmuştur. Köşk, eyvan, sofa, hayat, avlu gibi terimlerle bildiğimiz mekanlar kontrollü de olsa evin dış mekana açılan veya geçiş mekanlarıydı. Üst katlarda ise pencere ve çıkmalarla daha sonra ise eklenen balkonlarla birlikte dış mekânla bağlantılar sağlanmıştı. Konutların sosyalleşmek için kurgulanan bu alanları zamanla toplumsal değişime ve imar kurallarının bağlayıcılığına uğrayarak yerini sadece balkona bırakmışlardır.

Günümüz konut yapılarında hem işlevsel hem de estetik bir unsur olarak kullanılan balkonlar, yapıdan çıkma veya yapıya gömme şeklinde karşımıza çıkmakla beraber daha çok estetik unsur olarak kullanılan fransız balkon olarak da görülmektedir. İmar kurallarının sınırlayıcı yaklaşımı ve minimumdan maksimumu çıkarabilme anlayışı ile birçok yapıda artık balkonlar ya küçük ebatlarda servis balkonu olarak kullanılmakta ya da yerini fransız balkonlara bırakmaktadır. İşlevsel olarak yaşamdan birçok sahneyi bünyesinde barındıran ve evlerin açık alanlarla ilişkisini sağlayan balkonlar özellikle pandemi döneminde önemini bir kez daha göstermiştir. Dünya genelinde gerçekleşen salgın döneminde insanların açık alanlara olan ihtiyacı artmıştır ve bu ihtiyaçlarını çoğunlukla balkonlarında vakit geçirerek sağlamaya çalışmışlardır. Bu ihtiyacın servis balkonları gibi 1-2 m²'ler ile sağlanması pek mümkün değildir.

Yapıların mimari estetiği için dolu-boş oranları ve cephe bütünlüğü oldukça önem arz etmektedir. Balkonlar aslında mimar için hem plan hem cephe boyunda kurguladığı tasarımı destekleyen yegane unsurlardan biridir. Estetik olarak tasarıma büyük katkılarda bulunan bir öğenin işlev olarak da oldukça öneme sahip olması dikkat çekicidir. Mekan tasarımlarında mekanın işlevlerini ilk olarak mimar belirler. Balkonların konumu, metrekaresi, oranları da her ne kadar mimarlar tarafından belirlense de işlev olarak kullanıcının isteğine göre şekillendirilebileceği nadir mekanlardandır. Hem tasarımcı için hem de kullanıcı için böylesine önem barındıran bir mimari unsurun, fazladan birkaç metrekaresi kazanmak uğruna yok edilerek önemi yitirilmemelidir. İnsan, ömrünün bir çoğunu geçirdiği evlerinde, bulunduğu çevre ile bir etkileşime geçmeden duvarlar arasında hayatını geçirmek zorunda bırakılmamalıdır. Günümüzde önemini ve işlevini yitirmeye başlayan balkonların yeniden işlevlendirilmesi ve talep edilebilir hale getirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmaların öncüsü de mimarlar olmalıdır.

KAYNAKÇA

Bektaş, C. (1996), Türk Evi (1.B), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Canan, Fatih, "Sürdürülebilir Mimarlıkta Ahşap Yapı Malzemesi Kullanımı Lyss Orman Bekçiliği Okulu Örneği", Yapı Dergisi, İstanbul 2003, (262), s. 85-91.

Cansever, T. (1996), İslam Mimarisi Üzerine Düşünceler, Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, (56) s.119-146.

Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi İnternet Arşivi : https://mk.gov.tr/GalleryFiles/250/ayasofya_vakfiyesi_defter-35339641-a0db-42de-a761-8fa0a28d5c32.pdf Son erişim tarihi: 07.12.2022

Çetin, S. ve Cimcoz, N. (2003), "Konut Mekânlarında Balkon Kullanımı ve Yaşanan Toplumsal Değişimin Balkon Mekânlarına Etkisi.", Mimar.ist 3 (7) ,69-72.

Erbaş, İ. (2018). "Taş Ve Taş Yapı Kültüründe Değişim Ve Dönüşüm", ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, 2 (1), .29-37. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataplanlamavetasarim/issue/38384/445104>

Erbay, M. (2021). Balcony as an Architectural Item. Journal of Interior Design and Academy, 1(2), 40-61. DOI: 10.53463/inda.2021vol1iss2pp40-61

Erdoğan, R. ve Seli, C. (2019). Balkon ve teraslarda mekân tasarımı. Plant Dergisi, 9 (31-32), 78-86. Erişim adresi :

<https://www.plantdergisi.com/edergi-oku-sayi-31---32-30.html#edergi/> Son erişim tarihi: 15.12.2022

Fettahoğlu, E. ve Yalçınkaya, Ş. (2021). Güncel Mimaride Yerel Malzemenin İzi . Mimarlık ve Yaşam , 6 (2) , 659-671 . DOI: 10.26835/my.937087

Gögebakan, Y. (2015). Karakteristik Bir Değer Olan Geleneksel Türk Evi'nin Oluşumunu Belirleyen Unsurlar Ve Bu Evlerin Genel Özellikleri . İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi , 1 (1) , 41-55 . DOI: 10.22252/ijca.105015

Hasol D. (1975), Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, İstanbul: YEM Yayınları.

Kuban, D. (2018), Türk Ahşap Konut Mimarisi 17.-19. Yüzyıllar, (3.B), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Küçükerman, Ö. & Edirne, J. (2022). Geleneksel Türk Evi Mekâninin Tasarımında Rol Oynamış Kültürel Ve Sürdürülebilir Temel İlkeler , International Journal of Social And Humanities Sciences , 6 (3) , 261-291 .

Özel Y. (2019), Türk Evinde Sokağa Uzanan İç Mekânlar: Çıkmalar. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 3(1), 143-160

Şenyurt O. (2018), Osmanlıda Mimari Mekan ve Yaşam: Zamanın Mekanları Mekanın Zamanları, (1.B), İstanbul: Doğu Kitabevi.

Yağcı, F. (2019). Son Dönem Osmanlı Konutlarında Mimari Elemanlar . Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi , 1 (22) , 66-75 . Retrieved from: <https://dergipark.org.tr/en/pub/restorasyon/issue/50219/649431>

İNTERNET KAYNAKLARI

[1] <https://www.arkiv.com.tr/proje/komers-evi/12223>

[2] <https://pozitifomlet.com/istanbulun-meshur-apartmanlari/>

[3] <http://mars-architects.com/tr/proje/3075/Sapanca-Yedievler>

[4] <http://kenanozcan.com/icerik/39/bodrum-kudur-yaz-evi.html>

